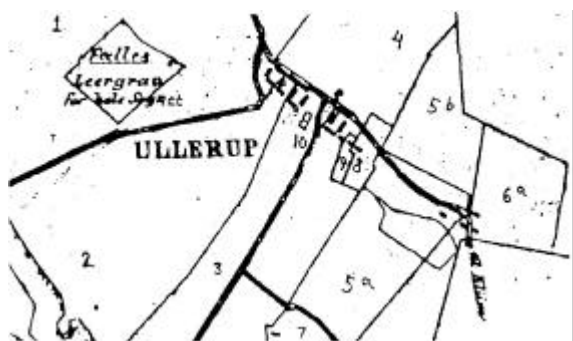

En gård og dens beboere gennem 400 år

Af PETER GRISHAUGE

Selvejere fra gammel tid, dernæst fæstebønder gennem 1700-tallet og fra 1800-tallets begyndelse igen selvejere. Det er med få ord historien om beboerne på gården Vesterlund i Ullerup, Vester Thorup sogn i V. Hanherred. Som for de fleste andre gårde i sognet er det gennem arkivstudier muligt at opstille rækker af beboere og ejere tilbage til begyndelsen af 1600-tallet, og herved tegner sig ovennævnte billede.

Udsnit af metrikeltkort fra omkring 1860, hvor Vesterlund (matr. nr. 2) ligger næstøverst (tæt på Vestergård – med matr. nr. 1).

For mange gårde ville dette blot blive en oprensning af navne, men for Vesterlund er der et par forhold, som gør det muligt at sammenstykke en langt mere detaljeret og sammenhængende historie. For det første satte stridighederne om arveretten til gården sig adskillige spor i 1600-tallets tingbøger, og for det andet har den altid været en udpræget slægtsgård, hvilket har givet anledning til en mundtlig overlevering om gårdens beboere. Denne "familiekronike" går helt tilbage til midt i 1700-tallet og blev nedskrevet i 1896 af Niels Korsbæk.

Ullerup

Stedet har fra gammel tid bestået af 5-6 gårde og nogle få huse. Østligst lidt for sig selv ligger Østergård. Den var oprindelig den største gård i Ullerup og fæstegård under Ågård. Siden blev den delt i to gårde, hvoraf den ene blev udstykket i forrige århundrede. De andre gårde lå tæt samlet på en række med Vestergård som afslutningen længst mod vest. Denne blev i 1872 flyttet ca. halv kilometer nordvest for Ullerup by. Få år efter fik Vesterlund så sit navn, idet den nu lå længst mod vest af de tilbageblevne tre gårde.

Den ældste kilde, hvori man finder Vesterlund, er Ålborghus lens jordebog fra 1562, da en Niels Michelsen boede i gården. Han betalte i årlig afgift (landgilde) til Ålborghus bl.a. følgende: 10 skæpper byg, 1 pund smør, 1 får, 2 høns og 1 fedesvin hvert andet år. Desuden betalte han 2 skilling af de såkaldte ledingspenge, som fra gammel tid ydedes af selvejergårdene.

Næste gang, vi finder gården i lensjordebøgerne, er i begyndelsen af 1600-tallet. Her fremgår det da også, at

gården er i selveje med en såkaldt bondeskyld på 2 tønder byg.

Selvejergårde betalte i 1500- og 1600-tallet ligesom fæstegårde en årlig afgift - landgilde. Mens fæstebønderne betalte hele deres landgilde til deres herremand, var denne for selvejerbønderne delt i to, nemlig ovennævnte afgift kaldet herligheden, som ydedes til kongen gennem dennes lensmand, mens anden del, bondeskylden, ejedes af bonden selv eller evt. hans slægtninge. Herlighedsafgiften var begrundet med, at kongen i ufredstider skulle yde selvejerbønderne beskyttelse, mens herremændene jo påtog sig denne opgave for deres fæstebønder.

Imidlertid kunne kongen godt finde på at sælge herlighedsretten til en selvejergård til en lokal herremand. Herved fik den pågældende selvejergård nærmest status af en fæstegård, og det skete for Vesterlund i 1716. Oftest prøvede herremanden så at tilforhandle sig bondeskylden, der godt kunne være delt mellem selvejerbonden og hans slægtninge.

Den førnævnte selvejerbonde, som boede i gården fra begyndelsen af 1600-tallet, hed Jens Christensen. Han nævnes tit med tilnavnet Smed, så måske har han også udøvet dette håndværk. Ind i mellem omtales han dog også med slægtsnavnet Kold, hvorfor han sandsynligvis var søn af herredsfogeden og selvejerbonden Christen Kold, som boede i V. Thorup i sidste halvdel af 1500-tallet.

Uddrag fra matriklen i 1664 med Vestergård først og Vesterlund som nummer 10. Der betales stadig ledingspenge, og landgilden er næsten uændret fra 1562.

Foruden Vesterlund havde Jens Christensen også nabogården Vestergård i fæste, og han drev begge gårde til sin død omkring 1628-29. Netop i disse år var Danmark efter Christian d. Fjerdes personlige initiativ blevet inddraget i 30-årskrigen, hvilket blev til stor ulykke for landet. Hele Jylland blev besat af de kejserlige tyske tropper.

I skyggen af disse ufredstider skal man se det testamente-lignende dokument, Jens Christensen Smed lod oprette 10. januar 1628. I moderne stavemåde lyder indledningen således:

”Kender jeg mig Jens Christensen Smed og hermed vitterliggør udi dette mit åbne brev, mig af vitterlig gæld pligtig er min søn Jens Jensen tyve enkelte Rigsdaler og et sølv-støbt bælte så god som 12 Rdr. og en sølv stob, vejes til 5 Rdr. og to sølvskeer vejte til 4 Rdr. og 3 radder sølvknapper vej et til 3½ Rigsdaler”.

Alt dette skulle udbetales til Jens Jensen, hvis det stadig skulle være hos Jens Christensen Smed ”længere end til fjenderne kommer af landet og fred bliver da derefter”. Til gengæld for udbetalingen af ovenstående værdier, som jo tyder på en vis velstand, gik selvejet ikke til sønnen Jens Jensen Kold, men forblev tilsyneladende hos hans stedmor Ellen Pedersdatter.

Resultatet blev alligevel lidt anderledes, for i sommeren 1629 – ”efter kejserens folk var draget her af landet” - blev der indgået forlig mellem Jens Jensen Kold og Ellen Pedersdatter. Jens Christensen Smed var nemlig i mellemtiden død, og samtidig havde fjendens ophold været hårdt på den førnævnte velstand. Bl.a. havde Jens Jensen Kold måttet låne sin stedmor over 18 tønder byg ”til at holde hendes soldater og folk med.”

De blev derfor enige om, at Jens Jensen Kold skulle overtage Vesterlund. En del tyder dog på, at han ikke fik overdraget hele bondeskylden, idet han aldrig benævnes selvejer i den tid, han boede i gården.

Enken flyttede over i Vestergård, og kort tid efter giftede hun sig med Lars Thomsen fra Vigsø i Thy. De blev boende i gården og levede de næste 20 år som nære naboer til Jens Jensen Kold - ikke altid i fred og fordragelighed, idet stridigheder om, hvem der ejede hvad, blandt andet bevirkede, at den gamle arvesag fra 1628-29 blev trukket frem og ført til Hannæs ting i 1647.

I 1650 døde Lars Thomsen, og Ellen Pedersdatter blev enke for anden gang. Ægteskabet var barnløst, så arvingerne var - foruden enken - Lars Thomsens søskende. Blandt disse var Søren Thomsen i Vigsø Overgård. Han opkøbte hele bondeskylden til Vesterlund, og i Hannæs birks tingbog 20/1 1655 kan man læse følgende:

”Ærlige og velagtede mand Søren Thomsen i Vigsø Overgård.

At de så og hørte her i dag for tings dom stande forne Søren Thomsen - som hans vise bud i tre ting tilforn gjort har - og udviste Jens Jensen Kold i Ullerup og Anders Svenningsen på Hauen af det værsted og bolig de iboer, og dem tilsagde og advarede, at de tiltænker at gøre ham samme bolig forne Jens Jensen iboer og Anders Svenningsen iboer rydeligt til førstkommende rette fardag, eftersom han det for sølv og rede penge har købt og betalt og forårsages det selv at besidde, hvor efter de kan vide dem at rette.”

Jens Jensen Kold måtte altså flytte fra sin fædrene gård, som han havde drevet i over 25 år. Han flyttede til Aggersborg, hvor han endnu levede i 1664.

Den ny mand i Vesterlund blev dermed Søren Thomsen, som i modsætning til Jens Jensen Kold kom til at bo i gården som selvejer. Søren Thomsen døde i 1682. Hans søn Lars Sørensen overtog Vesterlund, og hans svigersøn Las Eriksen havde i forvejen fået fæste på Vestergård.

Bondeskylden til Vesterlund - altså den del af gården, som var i selveje - var ved Søren Thomsens død blevet delt mellem hans seks børn. En svigersøn, Anders Pedersen i Bjerre i Gøttrup sogn, forsøgte straks at sælge sin kones arvepart af gården. Først skulle han dog ifølge loven tilbyde sin part til sine medarbejdere.

Denne lov var ment som en beskyttelse af de efterhånden ret få selvejere og skulle forhindre, at selvejernes ejendom blev spredt på for mange hænder, hvorved selvejergårdene med tiden let kunne blive opkøbt af godsejerne.

Det lykkedes heller ikke for Anders Pedersen at få solgt sin andel, eftersom de andre arvinger anførte, at han ikke kunne sælge sin hustrus arvepart, når han ikke ”havde avlet børn med hende.” Med baggrund i en landstingsdom (af 29/4 1679) hævdede arvingerne nemlig, at hans salg var ”magtesløs”.

På den anden side ser det heller ikke ud til, at det lykkedes Lars Sørensen at samle sig hele bondeskylden, idet han i de over 30 år, han boede i Vesterlund, aldrig benævnes som selvejer. Gården står stadig i disse år at finde i Ålborghus lens jordebøger, og da krongodset i 1680 blev reorganiseret i det såkaldte ryttergods, blev Vesterlund også henregnet hertil. Ordningen gik ud på, at et nærmere bestemt antal gårde skulle føde og huse en kongelig ryttersoldat.

Vesterlund var således en ryttergård indtil Lars Sørensens død omkring 1714. Gården blev da overdraget til Peder Nielsen Korsbæk, fra gården Korsbæk i Gøttrup sogn, mod at han giftede sig med Lars Sørensens datter Karen.

Fæstebrevet lyder i nutidig stavemåde som følger:

”På kongl. majestæts allernådigste behag, og efter sessionens resolution d. 13. august anno 1714 har jeg underskrevne stedet og fæstet, som jeg og hermed mod ti rigsdalers indfæstning steder og fæster Peder Nielsen, den gård i Vester Thorup sogn, Ullerup, Lars Sørensen findes for i krigsjordebogen, og er fradød, hvis datter han ægter. Hvilken gård, som i bemeldte krigsjordebog er ansat for hartkorn ny matrikel 6 td. 1 skp. 1 alb., bemeldte Peder Nielsen herefter sin livs tid må have, nyde, bruge og beholde med alt dens rette tilliggende, som der nu og af alle tider tillagt har (været), intet undtagen, når han derimod svarer alle kongelige skatter og udgifter, som påbuden eller vorder, husene forsvarlig bebygger og vedligeholder og forbedrer jorden, og dens avling lovlig dyrker og bruger og ellers i alle måder holder sig allerhøjeste bemeldte hans kongelige majestæts allernådigste lov og forordninger efterrettelig. Til inventarie i brug var en stud, to køer, fire får samt vogn, plov og harve med fornøden redskab, annammer han ved stedet.

Hvolgård, 15. januar 1715”.

Fæstebønder

I 1716 solgte kongen ud af sit ryttergods i Nordjylland. Den nye ejer af Vesterlund blev Enevold Berregård til Kølbygård og Vesløsgård. Han var tidligere borgmester i Thisted og gift med den nok så bekendte Anna Søe, der siden i folkemunde blev gjort til en heks.

Vesterlund blev nu fæstegård under Kølbygård og Vesløsgård de næste knap 100 år. I denne periode træder gårdens beboere lidt mere frem fra historiens tussmørke, idet den i indledningen nævnte familiekronike indeholder adskillige beskrivelser af disse.

Da ovennævnte Peder Nielsen Korsbæk døde i 1759, blev han efterfulgt af sin ældste søn, Jens Pedersen Korsbæk. Om ham fortæller Niels Korsbæk i "familiekroniken" følgende:

"En gammel karl, Jens Korsbæk, som boede her i gården i Ullerup, hentede sin hustru Margrethe fra Vestergård i Øslev (Kettrup sogn). Da hun første gang var her henne i besøg, så hun, at der gik en lille hvidhåret, krølhåret dreng i gården - på en 12 år - og hun udbrød da, at hun ikke vidste af, at her var børn i gården. - "Ja", blev der svaret, "det er heller ikke en, du skal have, uden at du vil, for det er en, som Jens har hentet hos hans søster i Korsbæk i Gøttrup". Disse var nemlig meget fattige og havde mange børn. Drengen, som hed Peder Nielsen Korsbæk, blev så i Ullerup og blev opfødt her." (NB: Dette stemmer ikke helt overens med kirkebøgerne. I stedet ser det ud til, at Peder Nielsen var fætter til Jens Pedersen Korsbæk).

Om Jens Korsbæk fortælles desuden, at han var temmelig gnaven og vranten af sig, og særlig da det ene ben blev så dårligt på ham, at han måtte holde sengen, så blev det jo ikke bedre. En tid lå han under doktorbehandling i Ålborg, men kom uhelbredt hjem, og samtidig gik det stadig tilbage for ham, så at de ved hans død sad i stor armod.

Hans hustru Margrethe sagde om ham, da han var død: "Ja, vi var gift i 14 år, men han sagde såmænd ikke i al den tid 14 gode ord til mig - Men hun føjede dog til: "Da ikke på én gang, og da han senere blev så dårlig, at vi, når han skulle op eller flyttes, måtte bære ham i et lagen, da gjorde det minsæl altid mest ondt ved det hjørne, hvor jeg havde fat."

Da Jens Pedersen Korsbæk døde i 1773, giftede hans enke Margrethe sig med sin plejesøn - ovennævnte Peder Nielsen Korsbæk. Familiekroniken fortæller:

"Da han var et dygtigt menneske, begyndte velstanden lidt efter lidt at vende tilbage til gården. Da det blev bekendt, at Margrethe ville gifte sig med sin plejesøn, sagde en nabokone til hende: "Hvad vil du have ham for? Han er så gal, så når han sidder i grandestævne, så stritter sommetider arrigskab ud af hvert hår på hans hoved." - Ja, det kan nu være lige meget, for mig har han altid været god imod", svarede Margrethe, "og hans arrigskab kan han have for sig selv". - Dermed var den sag afgjort." (Hun var da 39 år og han 27 år).

Peder N. Korsbæk og Margrethe Jensdatter fik to børn, og det blev sønnen Jens Pedersen Korsbæk, der i 1800 overtog fæstet på gården. Familiekroniken beretter, at han var et "ualmindelig godt hoved". Åbenbart har han tillige været meget stædig, thi da vandgrøften mellem Ullerup og Holme skulle omlægges, blev man uenige om dens forløb. Jens Pedersen Korsbæk holdt så hårdnakket på sin egen løsning - som ikke blev vedtaget - at han fik det halve sogn til uvenner. Det fortælles, at når han kom gennem V. Thorup, så rakte konerne fingre ad ham, og hans egen søster ville ikke hilse på ham, engang han var på besøg, men lukkede sig inde i spisekammeret. Til sidst viste det

sig dog, at han havde haft ret, og man måtte igen omlægge grøften.

Atter selvejere

Omkring år 1800 solgte Fr. Berregård til Kølbygård og Vesløsgård ud af sit fæstegods, og i 1803 købte Jens Pedersen Korsbæk Vesterlund for 900 rigsdalere.

Mange rundt omkring i landet blev selvejere i disse år, men det blev en vanskelig tid, og mange måtte gå fra deres gårde. Efter krigen mod England kom statsbankerotten i 1813, og Danmark måtte i 1814 afstå Norge til Sverige. Herved kom landbruget ud i krise, som varede helt til 1828, da England lempede sine toldsatsler.

I Ullerup kom man også til at mærke dette. Om Vesterlund beretter Niels Korsbæk i familiekroniken, at Jens Pedersen Korsbæk havde tjent en del penge ved handel, og lige før statsbankerotten havde han samlet sig 400 rigsdalere - netop så meget som han skyldte på gården.

Vesterlund og gårdens beboere omkring 1895-1900. I midten Mogens P. C. Vestergård og Johanne K. Sand.

"Hans kone Berte ville da så gerne, at de skulle betale deres gæld, men det ville han ikke, for ved at have dem mellem hænderne til handlen mente han let at kunne tjene mere end den rente, han skulle svare. Så kom det ulykkelige krak, da seddelpengene gik ned til en tiendedel af deres pålydende værdi. Da fortrød han bitterligt mange gange, at han ikke havde fulgt Bertes råd og betalt deres gæld, for det var kun ved den yderste sparsommelighed og hårdt slid, at han blev ved gården. Da han skulle betale tjenestekarlen hans løn, måtte han sælge den bedste hest for at dække ham. Senere havde han ikke råd til at holde karl, men børnene og han lagde sig des hårdere i selen, og ved fælles bestræbelser lykkedes det dem også at blive ved gården."

Jens Pedersen Korsbæk solgte gården til sin yngste søn Niels Chr. Jensen Korsbæk i 1847. Om ham fortæller familiekroniken, at han lå ude på V. Thorup Holme og passede kreaturer, til han var voksen. - "Til sidst hittede han på - om høbjergningen - til tidsfordriv at gå op i engene for at brydes med karlene. Men da hans fader spurgte det, tillige med at han vendte op og ned på dem, sagde han, som sandt var: "Nu skal han pine til at bestille noget, for nu kan jeg se, han kan!" Dermed var det forbi med hyrdebestillingen."

Niels Chr. Jensen Korsbæk døde i 1864, kun 44 år gammel. Han nåede dog at være gift to gange. Hans enke, Johanne Kristine Sand, giftede sig efter hans død med hans søstersøn Mogens P. Christensen, Vestergård. De fik kun ét levedygtigt barn, nemlig sønnen Niels Korsbæk - forfatteren af familiekroniken. Han døde imidlertid som ungarl i 1898, og da hans fader og moder døde i

henholdsvis 1900 og 1907, var denne gren af slægten uddød.

Mogens P. C. Vestergård og Johanne K. Sand havde imidlertid taget hendes søsterdatter, Karen Marie, til sig som deres plejedatter, og det blev hende, som kom til at føre slægten videre i gården. Hun blev i 1902 gift med Jens Andreas Jensen Mølbæk, og i 1904 overtog de Vesterlund. Jens Mølbæk var en aktiv og udadvendt mand. Således var han i flere år medlem af Thisted amtsråd.

Gårdens besætning var ved Jens Mølbæks overtagelse på 9 heste, 16 køer, 16 stykker ungvæg, 20 svin og 10 får. Arealet var 173½ td. land, hvoraf dog kun 50 td. land var opdyrket. Både besætningen og det opdyrkede areal blev i Jens Mølbæks tid forøget. En stor del af gårdens areal er lavtliggende engareal, som i de sidste par hundrede år er blevet afvandet ved gravning af kanaler samt dæmningsbyggeri ved Byholms Vejler.

Jens A. J. Mølbæk overdrog i 1946 gården til sin søn Jens Christian Mølbæk. Han drev gården indtil 1985, da

han solgte den til sin søn, Jens Christian Mølbæk, som er gårdens nuværende ejer.

KILDER:

Hannæs birks tingbøger 6/11 1647 side 93 a-93 b, 13/11 1647 side 98 b-99 b, 4/5 1650 side 47 a-49 a, 20/1 1655 side 7 a, 22/9 1655 side 86 a-87 a, 3/6 1682 side 25 a-25 b, 24/6 1682 side 28 a-29 b.

Hanherredernes Justitsprotokol 17/3 1714.

Ålborghus lens jordebøger 1562-1664.

Matrikler 1664 og 1688.

”Kronens skøder”.

Fæste- og skifteprotokoller for Kølbygård og Vesløsgård.

Skøde- og panteprotokoller for V. Hanherred.

Folketællinger og kirkebøger for V. Thorup sogn og

Gøttrup sogn.

”Optegnelser som vedrører min faders og moders slægt”. - nedskrevet af Nie ls Korsbæk i Ullerup, marts 1896.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1987, side 59-68).